

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора політичних наук, професора Вдовичини Ігоря Ярославовича на дисертаційну роботу Стародуба Тарас Петровича «Зовнішньополітичні орієнтири державотворення в українській політичній думці націоналістичного спрямування у 20-50-их рр. ХХ ст.», що подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 «Політологія» галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»

Здобуття Україною незалежності в 1991 р. не було лише наслідком проголошення Акту незалежності 24 серпня чи результатів референдуму 1 грудня. Це був підсумок тривалої національно-визвольної боротьби. Однією із найбільш яскравих її складових є діяльність українського націоналістичного руху 20-50-их років ХХ століття. Відповідно, звернення до питань зовнішньополітичної проблематики в націоналістичній політичній думці є актуальним з багатьох причин. Зокрема, враховуючи складність політичних процесів в яких формувалась тогочасна зовнішньополітична концепція, що активно перегукується із сьогоденням. Також важливою є еволюція зовнішньополітичного вибору, що засвідчує з однієї сторони пошук прагматичної складової, тактики, з іншої – стратегічну перспективу – в центрі націоналістичної зовнішньополітичної доктрини перебувало завдання забезпечити оптимальні умови для здобуття Україною незалежності і геополітичні умови гарантування суверенітету.

На цьому тлі актуальність дисертаційної роботи Т.П. Стародуба не викликає жодних сумнівів, адже у ній сумлінно розкриваються різноманітні аспекти зовнішньополітичних орієнтирів в українській політичній думці націоналістичного спрямування, які не те що не втратили свого значення а навпаки, підтвердили свою змістовність, розуміння стратегічних і геополітичних процесів.

позиціонування України і в регіоні Центрально-Східної Європи, і в масштабах широкого діапазону міжнародної політики. Автор розкрив специфіку українського націоналізму на фоні світового та його місця серед інших напрямів української політичної думки; обґрунтував, що український націоналізм (або ж «чинний» націоналізм) можна розглядати як специфічний феномен, що став наслідком еволюції національної політичної думки й адаптацією її до світових політичних реалій та ідеологічних впливів міжвоєнного періоду ХХ ст.

Досліднику вдалося систематизувати зовнішньополітичну доктрину українського націоналізму та запропонувати авторське бачення можливостей її використання в сучасних умовах. Т.П. Стародубом здійснено аналіз сучасного геополітичного протистояння в контексті визвольної концепції ОУН післявоєнного періоду і безпосередньо – її зовнішньополітичних підходів.

Структура дисертації Т.П. Стародуба повністю відповідає логіці дослідження, сформульованій меті та завданням. Робота складається зі вступу, 3 розділів, 6 підрозділів, висновків, списку використаних джерел та літератури. Список використаних джерел та літератури налічує 335 позиції.

У першому розділі проведено комплексне дослідження сучасного стану політологічного вивчення націоналізму та його термінологічне забезпечення. Обґрунтовано базові поняття дослідження, методологічні підходи до вивчення аналіз наукової літератури і джерел щодо напрямів дослідження проблеми зовнішньополітичних орієнтирів державотворення в українській політичній думці націоналістичного спрямування (с. 30–80). Амбівалентність націоналістичного руху і націоналістичного дискурсу в Україні обумовлюється колоніальним становищем нації протягом століть. Травматичний вплив такого минулого і визначає складність реалізації багатьох модернізаційних, реформаторських проєктів, спрямованих на подолання цивілізаційного розриву із західним світом.

У другому розділі проаналізовано зовнішньополітичні орієнтири державотворення в українській політичній думці націоналістичного спрямування в міжвоєнний період ХХ ст. (С. 81-142). Дослідник цікаво і аргументовано розкриває окреслену проблематику в пункті 2.2., присвяченому напрямам зовнішньополітичних орієнтацій України в розрізі широкого діапазону міжнародної політики. Це обумовлено порівнянням зовнішньополітичних ідей Д. Андрієвського, З. Пеленського, Ю. Липи Д. Мирона, М Колодзінського та інших. Продемонстровано не лише наявність боротьби думок в націоналістичному середовищі, інтелектуальну змагальність, але й зорієнтованість націоналістичних на практичний результат, всупереч неймовірно складним політичним реаліям. Підтверджуючи таким чином не лише теоретичну але й емпіричну значимість їх напрацювань.

У третьому розділі автор розкриває погляд на пошук оптимальної зовнішньої політики в українській політичній думці націоналістичного спрямування у роки ІІ світової війни та повоєнного період. У цьому контексті важливим є звернення автора до дражливої теми співробітництва націоналістів з Німеччиною. Т.П. Стародуб переконливо демонструє що в українських націоналістів не було жодних світоглядних симпатій до нацистів.

На с.147 слухна цитата з О. Ольжича. Ще в 1940 році, напередодні нападу Німеччини на СРСР він писав: «Вже сьогодні Німеччина нагадує мені оточеного мисливськими псами дикого кабана. Ось він кинувся сюди - роздер одного пса. Кинувся туди - роздер іншого. Впала Польща, впала Франція, Бельгія, Голландія, Югославія, Греція, але кров з нього сходить. Не маючи союзників, кабан здохне, і він НЕ ХОЧЕ мати союзників, бо він - дикий. Нам нема чого від нього сподіватися, бо на людоненависництві нічого не будується...». Чітку позицію захисту ідеї незалежності займав і провід С. Бандери. На с. 148 вміщено уривок з меморандум ОУН відправленого 23

червня 1941 р. в канцелярію Гітлера. У документі констатовалося, що основним завданням ОУН є відновлення незалежної Української держави; і хоча, позитивне вирішення українського питання є взаємовигідним для України та Німеччини, німецькі інтереси не повинні переважати над інтересами України. У меморандумі, зокрема, наголошувалося: «Навіть, якщо німецькі війська при вступі в Україну, звичайно, спочатку будуть вітати як визволителів, то незабаром ця ситуація може змінитися, якщо Німеччина прийде в Україну не з метою відновлення української держави і відповідними гаслами». С. Бандера та інші діячі ОУН, які підписали документ усвідомлювали можливі негативні наслідки особисто для себе. Та підтвердили відповідність декларованих ідей і вчинків. Чого нерідко бракує сучасній українській політиці, як у зовнішньополітичній сфері, так і у внутрішній.

Про складність тогочасних зовнішньополітичних проблем (і вони не стали з того часу простішими) свідчить виразний прагматизм західних демократій зосереджених на вирішенні власних тактичних питань. Зокрема, на с. 163 повернуто увагу до геополітичних процесів II світової війни та позиції США і Великої Британії в результаті підписання 14 серпня 1941 р. Атлантичної Хартії, в якій зазначалося, що «після остаточного знищення нацистської тиранії вони сподіваються встановити мир, що дасть можливість усім націям бути в безпеці за своїми власними кордонами і гарантуватиме всім людям усіх країн існування, вільне від страху й нужди». Однак цей документ не сприймався як право бездержавних націй на самовизначення, а у більшій мірі як гарантування права вже наявних держав, що цілковито було прийнятним для СРСР, який її підписав. Українські націоналісти піддали гострій критиці підписання Атлантичної хартії в надрукованій листівці під назвою «Москва і Лондон домагаються заглади українського народу!». У самому змісті листівки дається посилання на статтю впливової англійської газети «Манчестер Гардіен», в якій пише, що «Україна є розв'язкою польсько-російського конфлікту... В Лондоні загально переконані, що поза

польсько-українським питанням є бажання раз назавжди усунути український нарід із світу, тому що він є політично неспокійним елементом не тільки для Радянського союзу, але також перешкоджує будь-якій розв'язці польсько-радянського спору». У тексті листівки українські націоналісти, апелюючи до представників українського політикуму та українського народу, заявляють, що вищезгадана стаття в англійській газеті є яскравою демонстрацією справжніх намірів Англії по відношенню до України: «Хто ще надіється на Англію та СРСР, той копає собі власну могилу. Ясніше це не може бути пояснено українському народові як статтею вищезгаданої газети». Таким чином, зовнішньополітична ситуація була надзвичайно несприятлива для відновлення незалежності України. І тогочасна боротьба українського організованого націоналізму є прикладом послідовності загального курсу на західну цивілізацію, незважаючи на хитання західних демократій, розуміння потреби шукати їх підтримки, і як наслідок встановлення контактів з урядами США та Великої Британії.

Загалом третій розділ особливо рельєфно перегукується із сьогоденням і підкреслює вагомість тогочасних напрацювань як теоретичного характеру, так і важливість тогочасних геополітичних процесів для розуміння сучасних міжнародних відносин. На підтвердження цієї думки дозволю навести розгорнуту цитату з дисертації. На с. 172 аналізуючи статтю «Одним фронтом назустріч майбутньому» Ю. Моряка (таким псевдо підписував свої праці Михайло Палідович – ідеолог ОУН, близький соратник генерала Романа Шухевича, головний редактор центрального органу проводу ОУН – журналу «Ідея і Чин»), дисертант звертає увагу на думку автора, що для того, аби утворилася незалежна Українська Держава, необхідно виконати дві головні передумови: 1) українці повинні створити національну силу, яка за сприятливих умов буде здатна реалізувати цю національну ідею – створення незалежної України; 2) повинна бути створена відповідна міжнародна кон'юнктура. Ця кон'юнктура, на переконання Ю. Моряка, складатиметься з двох головних елементів. Перший елемент – це виснаження двох головних

імперіалістичних сил, які ведуть боротьбу за окупацію України. Найперше це стосується гітлерівської Німеччини. Певне виснаження також спостерігається і в радянській армії. Другий елемент – це наростання суперечностей між Великою Британією і США, з одного боку, та більшовицькою Росією, з другого. Джерелом суперечностей між ними є кінцеві військові цілі. Радянська Росія прагне шляхом «революцій та збройних агресій завоювати та остаточно закріпити за собою п'ять шостих земної кулі», у той час як Велика Британія намагається «зберегти та поширити свої колоніальні впливи у світовій політиці». Натомість, американський президент Ф. Рузвельт прагне здобути «політичну та економічну зверхність США у світі та створення нової системи безпеки» [196, арк. 11-12]». І дисертант підсумовує – з позицій сучасного дослідника, якому відомий розвиток міжнародної кон'юнктури в період після Другої світової війни, не можна утриматися від захоплення проникливістю міжнародного прогнозування маловідомих політичній науці теоретиків українського організованого націоналізму. Не менш цікавим є аналіз зовнішньополітичних обставин проведений М. Прокопом у його доповіді під час Першого великих зборів Української Головної Визвольної Ради в липні 1944 року. Доповідач об'єктивно окреслює геополітичну ситуацію, в якій опинилася Україна напередодні завершення Другої світової війни. Він стверджував, що Україну не визнано суб'єктом міжнародних відносин, і її боротьбу за незалежність не потрактовано як національно-визвольну боротьбу українського народу за власну державу. Все зводилося до того, що офіційно визнати право українського народу на боротьбу за свою державність означало для будь-якої європейської країни порушити союзні зобов'язання перед одним із двох головних ворогів української державності під час Другої світової війни – СРСР чи гітлерівською Німеччиною (с. 182). Ми з однієї сторони бачимо реалістичну оцінку зовнішньополітичних обставин, в яких опинилася Україна, з іншої – розуміння що інші країни надають перевагу вирішенню своїх проблем, як вони їх бачать, а не декларованим гаслам. Про зважений і відповідальний підхід свідчить і

позиція висловлена П. Полтавою (Федуном) при аналізі вже післявоєнної міжнародної кон'юнктури. Т.П. Стародуб привертає увагу до його думки про неспроможність міжнародних організацій, передусім ООН, виконувати свої основоположні завдання, зокрема, сприяти реалізації прав та свобод народів. Адже член-засновник цієї організації – СРСР – окупував країни та народи Східної та Південної Європи, Кавказу й Азії, ліквідувавши там демократичні свободи. А саму ООН керівництво Радянського Союзу намагається використати як інструмент своєї імперіалістичної політики (с. 207). Такий розгорнутий ілюстративний матеріал, що його наводить дослідник, підтверджує і актуальність самого дослідження, важливість аналізованих дисертантом проблем, і його вміння зосередити увагу на вузлових питаннях та їх рельєфно відобразити в роботі. Т.П. Стародуб демонструє зважений підхід до вирішення наукових завдань.

Результати дисертаційної роботи представлені у висновках. Вони відповідають сформульованій меті та завданням, є повними, обґрунтованими, логічно послідовними та мають достатній науково-теоретичний рівень (с. 220–227). Дисертаційне дослідження Т.П. Стародуба заповнює прогалини в дослідженні зовнішньополітичної концепції українського організованого націоналізму в умовах сучасних цивілізаційних викликів які потребують активної суб'єктної позиції у відстоюванні національних інтересів у сфері зовнішніх відносин. Дана дисертація є оригінальною у вітчизняній політичній науці спробою дослідження зовнішньополітичних орієнтирів державотворення в українській політичній думці націоналістичного спрямування.

Вагомою складовою, яка засвідчує якість дослідження є повнота викладу результатів в опублікованих працях. Основні положення дисертації апробовано на міжнародних, та всеукраїнських наукових конференціях. За темою дисертації автором видано 16 наукових праць. Зокрема: 9 наукових статей, 7 — наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації.

Ознайомлення з дисертацією Т.П. Стародуба «Зовнішньополітичні орієнтири державотворення в українській політичній думці націоналістичного спрямування у 20-50-их рр. ХХ ст.», дає усі підстави стверджувати, що ця робота є цілісним, завершеним та оригінальним дослідженням, у якому представлений авторський підхід до розв'язання важливої та актуальної наукової проблеми. Основні положення дисертаційної роботи є логічними, послідовними, обґрунтованими та знайшли своє відображення у наукових публікаціях дисертанта. Дисертація оформлена згідно з усіма необхідними вимогами. Врахування цього, а також детальне ознайомлення з текстом дисертаційної роботи дає підстави констатувати високий рівень релевантності, обґрунтованості та достовірності висновків, рекомендацій і загалом наукових положень кваліфікаційної праці. При цьому, особливої уваги заслуговують положення наукової новизни роботи, які мають як теоретико-методологічний, так і практичний ухил й переважно корелюють із поставленими дослідницькими завданнями та висновками з їхнього приводу. Зокрема, особливо імponує той факт, що у дисертаційній роботі було зроблено чи не першу у вітчизняній політичній науці комплексну спробу осмислення і структуризації зовнішньополітичних орієнтирів державотворення в українській політичній думці націоналістичного спрямування у 20-50-их рр. ХХ ст.

Оцінюючи в цілому позитивно дисертацію Тараса Петровича Стародуба вважаю, що окремі положення, моменти та аспекти дослідження потребують уточнення, розвитку або модифікації чи реалізовані, висвітлені й подані доволі дискусійно, а тому й можуть бути скоригованими та врахованими у майбутньому. З-поміж них, такі:

1. В дисертації надзвичайно ретельно проведено фактологічне представлення поглядів українського націоналізму на зовнішньополітичну проблематику. Водночас бракує ширшого (ціннісного) підходу. Український націоналізм не зосереджувався виключно на ідеї здобуття незалежності як самоцілі.

Незалежність мала на меті забезпечити реалізацію українському народові прав і свобод. І не лише українському – про що свідчить і заснування АБН і активні зусилля по забезпеченню його функціонування.

2. Дослідник широко представив матеріали які демонструють позицію ОУН, що є цілком слушним, враховуючи її зусилля у боротьбі за незалежність. Також згадується теоретик націоналізму Д. Донцов. Та його геополітична концепція розкрита недостатньо. Особливо враховуючи що він був редактором таких видань як «Заграва», «ЛНВ», «Вістник» де розміщувались матеріали на зовнішньополітичну тематику. Зокрема часопис «Заграва» кримську проблему сформулював таким чином: «Що ж до останнього, до земель, належних до України від оглядом стратегічним, то до них в першій лінії належить Крим, що є ключем до посідання України. ... Подібні території, яких втрата зробила би утопією всяку мрію про державну самостійність нації, очевидно не сміють бути від неї відділені, вони є інтегральною частиною України, яко на такі на них мусять бути розтягнута державна суверенність української республіки» (Заграва, 1924, ч. 14, с. 4.). Написано це було в далекому 1924 р., в умовах здавалось безнадійних для стратегічних планів формування державних кордонів. Таким чином, бажано представити зовнішньополітичні орієнтири державотворення в українській політичній думці націоналістичного спрямування не як пошук окремих інтелектуалів а глибоко і стратегічно опрацьовану концепцію.
3. Фактично у дослідженні не розкрито зовнішньополітичні орієнтири ФНС, лідери якого (Д. Паліїв, М. Шлемкевич (Іванейко)) у багатьох питаннях мали відмінні від ОУН погляди. Зокрема вони активно докладися до формування дивізії «Галичина».
4. Незважаючи на широке коло залучених джерел і відповідно – представлених постатей, бажано було б його розширити, зокрема згадати про В. Мартинця, Лева Ребета для розуміння об'ємного бачення організованим націоналізмом зовнішньополітичної проблематики. Для ілюстрації думки приведемо слова одного з діячів ОУН В. Богуша, які свідчать про відсутність будь-якої

ксенофобії у поглядах організованого націоналізму до становище Росії після здобуття незалежності поневоленими імперією народами. «В будуччині етнографічна Росія буде значно краще та доцільніше розвивати своє господарство та культуру, бо не потребуватиме утримання великої армії та флоту, як також не буде витрачати великих засобів на озброєння, тому що позбудеться можливості проводити ту імперіалістичну політику, яка дорого коштувала, як російську націю, так особливо усі поневолені нею народи» (В. Богуш. Питання господарської самовистарчальности Польщі, Росії та України // Розбудова нації. – 1929. – Ч. 6/7. – С. 201). Серед діячів що вели перш за все ідеологічну боротьбу проти сталінського режиму, і неминуче звертались до питань зовнішньої політики в процесі українського державотворення розкрити погляди Я. Бусела, Д. Маївського, Я. Старуха.

5. Недостатньо розкрито аспірації ОУН на Далекому Сході в 30-х рр. ХХ століття.

Всі представлені уточнення, зауваження, рекомендації або побажання не є концептуальними та критичними, а також у жодному випадку не применшують і не нівелюють теоретико-методологічної та практично-емпіричної значимості порівняльних результатів і висновків дисертаційної роботи Стародуба Тараса Петровича. Сформульовані у дисертаційній роботі наукові положення, висновки та рекомендації ґрунтуються на теоретичних і методологічних засадах політичної науки, узагальненні існуючих ідей та поглядів сучасних вітчизняних та зарубіжних науковців та практиків, використанні комплексу спеціальних та загальнонаукових методів.

Представлена до захисту дисертація Т.П. Стародуба «Зовнішньополітичні орієнтири державотворення в українській політичній думці націоналістичного спрямування у 20-50-их рр. хх ст.» є самостійним і оригінальним науковим дослідженням, яке містить раніше не захищені наукові положення, отримані автором нові науково обґрунтовані результати.

Це повністю відповідає сформульованій меті дослідження – дослідити вектори та напрями зовнішньополітичних орієнтацій в українській політичній думці націоналістичного спрямування в реаліях функціонування системи міжнародних відносин міжвоєнного періоду ХХ ст., періоду Другої світової війни та повоєнного періоду (с. 21). Відповідно до цього чітко визначено завдання, які конкретизують шлях досягнення поставленої мети та зумовлюють логіку структури роботи (с. 22). Дисертант коректно сформулював об'єкт та предмет дослідження (с. 22).

Опираючись на широку теоретико-методологічну базу (зокрема, на історичний, структурно-функціональний, системний та порівняльний методи (с. 23), Т.П. Стародубу вдалось сформулювати низку положень та висновків, які характеризуються науковою новизною.

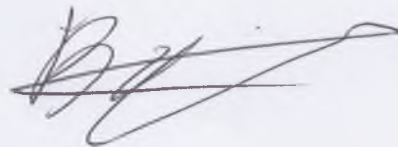
По-перше, виокремлено напрями зовнішньополітичних орієнтацій в українській політичній думці націоналістичного спрямування в межах векторів розвитку України «Схід-Захід» і «Північ-Південь» у міжвоєнний період, як-от: кавказький (або каспійсько-кавказький), балтійський (або балто-білоруський), балканський; досліджено їхню еволюцію в 1940–1950-х рр. У цьому контексті Т.П. Стародуб запропонував авторський підхід до їх аналізу з урахуванням тогочасних політичних реалій.

По-друге, обґрунтовано кореляцію зміни зовнішньополітичних орієнтирів державотворення української політичної думки націоналістичного спрямування з трансформацією системи міжнародних відносин, зокрема динаміку її розвитку з формату міжвоєнного періоду «СРСР – Польща – країни ЦСЄ» до реалій функціонування міжнародної системи доби протистояння СРСР – Німеччина та становлення епохи біполярності з формуванням геополітичних координат Антибільшовицького блоку народів (АБН - поневолені народи СРСР та Східної Європи); запропоновано авторське бачення геополітичних поглядів Д. Андрієвського, зокрема проаналізовано геополітичні візії теоретика націоналізму щодо зовнішньополітичних орієнтирів державотворення, геополітичного

Враховуючи все це, дисертаційна робота Стародуба Т.П. на тему «Зовнішньополітичні орієнтири державотворення в українській політичній думці націоналістичного спрямування у 20-50-их рр. ХХ ст.», цілковито відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), який затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (з доповненнями та змінами від 3 квітня 2019 року № 283), вимогам пунктів 10 і 11 Тимчасового порядку присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167 (з доповненнями та змінами від 9 квітня 2021 року № 608), а також наказу Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» від 12 січня 2017 року № 40, а її автор заслуговує на присудження йому ступеня доктора філософії з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 052 «Політологія».

Офіційний опонент:

доктор політичних наук, професор,
професор кафедри теорії та історії
політичної науки Львівського
національного університету
імені Івана Франка

І.Я. Вдовичин

Підпис І.Я. Вдовичина засвідчую
Перший проректор

Гукалюк А.Ф.